

PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2006 LIEPOS 15 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 135 (28)

Į LAISVĘ FONDAS LIETUVIŠKAI KULTŪRAI UGDYTI

Organizacijos veiklos ir studijų savaitių Lietuvoje apybraiža

VIDMANTAS VITKAUSKAS

Į laisvę fondo ištakos, įkūrimas ir pirmieji vadovai

Į laisvę fondas yra išeivijoje įkurtos ir šiuo metu dar veikiančios rezistencinės, patriotinės organizacijos – Lietuvių fronto bičiuliai kultūrinis padalinys.

Lietuvių fronto bičiulių organizacija buvo įkurta 1951 m. JAV, siekiant suvienyti po pasaulį išsiblaškiusius antinacinės rezistencijos (Lietuvių fronto) dalyvius ir sutelktomis jėgomis kovoti už Lietuvos išlaisvinimą.

1953 m. buvo atkurtas ir pradėtas JAV leisti žurnalas *Į laisvę* (gyvuojantis bei leidžiamas ir šiuo metu).

Į laisvę fondas buvo įkurtas 1960 m. rugpjūčio 5 d. Čikagoje. Mintis įkurti tokį fondą buvo kilusi jau anksčiau, dar 1959 – 1960 metais New York. Šio miesto LF bičiuliai siūlė įkurti Geležinį fondą, kuriame būtų sukaupta bent 100 tūkst. dolerių rezistencinei veiklai remti.

Tuo pačiu metu Čikagoje prie *Į laisvę* žurnalo susispietę bičiuliai galvojo apie Lietuviškų studijų fondo įsteigimą, kuris remtų mokslinį darbą, istorinės, rezistencinės tematikos knygų leidimą. Taip pat buvo galvojama, kad toks fondas turėtų būti nepolitinis ir nesusijęs nė su viena politine grupe ar organizacija.

1960 m. LFB studijų savaitės Kennebunport (Maine valstija) metu buvo atsisakyta Geležinio fondo kūrimo idėjos, o nutarta organizuoti Lietuviškųjų studijų fondą. 1960.07.05 Čikagoje, tuometinio JAV LFB centro valdybos pirmininko dr. Petro Kisieliaus namuose buvo priimti galutiniai fondo Į laisvę lietuviškai kultūrai ugdyti steigimo sprendimai. Fondo pirmininku buvo išrinktas dr. Vytautas Vardys, planavimo komisijos pirm. – dr. Juozas Girnius, finansų komisijos pirm. – dr. Kazys Ambrozaitis, išdininkas dr. Antanas Razma (greitai fondo vadovybę palikęs). Dr. V. Vardžiui išsikėlus iš Čikagos, vadovavimą fondui perėmė dr. K. Ambrozaitis (fondui vadovaujantis iki šių dienų).

1964 m. gruodžio 4 d. fondas buvo įregistruo-

Gausiai susirinkusi publika klausosi paskaitų Į laisvę fondo Lietuvos filialo surengtoje studijų savaitėje.

Algimanto Žižiūno nuotr.

Ilgametis Į laisvę fondo pirmininkas dr. Kazys Ambrozaitis.

J. Tamulaičio nuotr.

tas Illinois valstijoje, kaip nepelno siekianti kultūrinė organizacija, kurią sudaro nariai, įsigiję bent vieną akciją (100 dol.).

Fondo nariais, turinčiais teisę balsuoti, gali būti asmenys paaugoję fondui bent 100 dol.; paaugę didesnes sumas tampa fondo mecenatais. Visi kiti fondo nariai turi fondo rėmėjų statusą. Fondo nariai renka 12 direktorių, o šie fondo valdybą.

Į laisvę fondo tikslai ir svarbiausios veiklos kryptys

Pagrindinis fondo Į laisvę tikslas: leisti įvairias studijas bei knygas istorine, filosofine, religine ir grožine tematika (nežiūrint, kad tokių veikalų leidimas būtų ir nepelningas), organizuoti istorinių ir politinių diskusijų, studijų savaites.

Per keturis savo veiklos dešimtmečius Į laisvę fondas atliko darbus, kurių okupuotoje Lietuvoje anuo metu buvo neįmanoma padaryti. Išleisti veikalai skatino tautiškumą, skelbė pasauliui sovietų vykdomą lietuvių tautos genocidą, kėlė partizanų

Nukelta į 2 psl.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

- Į laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti
- Tremties ženklai
- Į „Baltosios anketos“ klausimus atsako Europos Parlamento narys Vytautas Landsbergis

Per keturis savo veiklos dešimtmečius Į laisvę fondas atliko darbus, kurių okupuotoje Lietuvoje anuo metu buvo neįmanoma padaryti.

Į LAISVĘ FONDAS

Atkelta iš 1 psl.

didvyriškumą, svarstė gyvenimo prasmės, žmogaus egzistencijos, moralės klausimus. Visa tai, be abejo, labai prisidėjo prie lietuviybės išlaikymo išėivijoje ir Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Fondui šiuo metu vadovauja vienas jo kūrėjų ir ilgamečių vadovų dr. Kazys Ambrozaitis, ilgametis fondo išdininkas – Alfonsas Pargauskas.

Į laisvę fondo išleistos knygos

Į laisvę fondo pastangomis per visą jo egzistavimo laikotarpį buvo išleista daug įvairių grožinės bei mokslinės tematikos knygų, kurių daugumą norime čia išvardinti:

1961 m. V. Mačernio eilėraščių knyga *Poezija*, J. Girniaus studija *Tauta ir ištikimybė*;

1962 m. J. Daumanto *Partizanai* (II laida);

1964 m. N. E. Sūdūvio *Vienų vieni*, J. Girniaus *Žmogus be Dievo*;

1965 m. V. Vardžio redaguota mokslinė studija *Lithuania Under The Soviets*;

1966 m. M. Vilties eilėraščių knyga *Neparašyti laišakai*;

1968 m. K. Bradūno redaguota antologija *Lietuvių literatūra svetur 1945–1967*;

1969 m. Vl. Ramojaus romano *Kritusieji už laisvę* II tomas;

1980 – 1985 m. J. Brazaičio *Raštai* (I – VI tomai);

1981 m. A. Barono romanas *Mirti visada suspėsi*;

1984 m. J. Daumanto *Partizanai* (III laida);

1986 m. J. Keliuočio memuarai *Dangus nusidažo raudonai*;

1987 m. K. Girniaus studija *Lietuvos partizanų kovos*;

1988 m. A. Paškaus studija *Evoliucija ir krikščionybė*, A. Damušio studija *Lietuvos gyventojų aukos ir nuostoliai antrojo pasaulinio karo ir pokario (1940–1959) metais*;

1989 m. A. Paškaus studija *Asmenybė ir religija*;

1993 – 1994 m. V. Vaitiekūno rinktiniai raštai *Vidurnakčio sargyboje* (I ir II tomai);

1993 m. J. Lukšos–Daumanto *Laiškai mylimosioms*;

1998 m. A. Damušio studija *Lithuania Against Soviet And Nazi Aggression* ir kt.

Į laisvę fondo Lietuvos filialas

1990 m. pabaigoje, išėivijos lietuvių ir Lietuvos visuomeninių jėgų pastangomis, buvo įkurtas Į laisvę fondo lietuviškai kultūrai ugdyti filialas Lietuvoje. Pirmąją filialo valdybą sudarė – Liudas Dambrauskas (pirmininkas), Vidmantas Valiušaitis (sekretorius), Vaidotas Daunys, Mindaugas Bloznelis, Jonas Antanaitis, Arvydas Juozaitis. Vėliau filialo valdymo organai buvo pertvarkyti, įkuriant tarybą ir valdybą. Tarybos pirmininku tapo L. Dambrauskas, valdybos – V. Valiušaitis. Į valdybą buvo deleguoti centrinės Į laisvę fondo vadovybės atstovai – dr. Kęstutis Skrupskelis ir dr. Kęstutis Girnius.

1992 m. pradžioje buvo išrinkta nauja filialo vadovybė: taryba – V. Valiušaitis (pirmininkas), J. Kairevičius (sekretorius), nariai – V. Daunys, V. Katkus, M. Bloznelis, dr. K. Skrupskelis, dr. K. Girnius; valdyba – I. Misiūnas (pirmininkas), T. Majauskas (vicepirmininkas), V. Zavadskis (sekretorius). Pagal Į laisvę fondo Lietuvos filialo Statutą filialo taryba ir valdyba renkama kas dveji metai.

2000 – 2002 metais filialo tarybą sudarė: J.

mantas Vitkauskas.

Šiuo metu fondo filialo tarybos nariai: Vidas Abraitis, Jonas Kairevičius (pirmininkas), Gražina Mareckaitė, prof. Kęstutis Skrupskelis, Vidmantas Vitkauskas (antrą kartą perrinktas valdybos pirmininku) ir Aldona Žemaitytė – Petrauskienė (sekretorė). Filialo tarybos nariu iki netikėtos mirties buvo ir prof. Vytautas Kubilius.

Į laisvę fondo studijų savaitės Lietuvoje

Į laisvę fondo studijų dalyviai Trakų pilies menėje 2001 m. Trečiasis iš kairės – poetas Kazys Bradūnas, šalia jo sėdi Kazytė Bradūnienė.

Į laisvę fondo filialas nuo pat savo įsikūrimo pradžios organizavo ir organizuoja įvairius Lietuvos ir užsienio lietuvių kultūrinius renginius, minėjimus, knygų susitikimus, knygų leidybą ir kt. Svarbiausias filialo renginys – vasaros studijų savaitė, tęsianti prasmingą išėivijoje susiklosčiusią studijų savaitės tradiciją. Studijų savaitės metu analizuojamos ir svarstomos Lietuvos istorijos bei politikos aktualijos, didžiausią dėmesį skiriant krikščioniškos moralės, rezistencinės atminties, tautinių vertybių ir pilnutinės demokratijos idėjų puoselėjimui. Kiekvieną kartą studijų savaitėse buvo aptariamoms ir tuo metu aktualiausios Lietuvos politinio, ekonominio gyvenimo problemos, projektuojamos krašto ateities vystymosi perspektyvos.

Per fondo filialo gyvavimo laikotarpį Lietuvoje jau buvo organizuota keturiolika politinių ir istorinių studijų savaitės. Studijų savaitės kiekvieną kartą būdavo organizuojamos vis kitoje vietoje. Tuo buvo siekiama ne tik kuo plačiau paskleisti Į laisvę fondo idėjas, bet ir įtraukti į fondo veiklą aktyviausius Lietuvos provincijos miestuose bei miesteliuose gyvenančius bendraminčius. Studijų savaitės sulaukdavo ne tik vietinių gyventojų dėmesio, bet ir pritraukdavo daug žinomų Lietuvos politikos, mokslo, kultūros ir visuomenės veikėjų. Kiekvieną kartą į studijų savaites atvykdavo nemažas ir tautiečių būrys iš užsienio.

I studijų savaitę įvyko 1992 m.

Vilniuje ir Nidoje. Jos tema:

„Pilnutinė demokratija: idėjos, realijos ir perspektyvos“

Renginio atidarymas vyko Vilniaus menininkų rūmuose, dalyvaujant Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo pirmininkui prof. Vytautui Landsbergiui, kitiems parlamento nariams. Po

V. Valiušaičio, prof. V. Landsbergio, dr. K. Ambrozaičio ir dr. A. Damušio įžanginių sveikinimo žodžių, pranešimus skaitė V. Natkevičius (apie kultūrinę autonomiją), M. Bloznelis (apie tautinių ir krikščioniškų vertybių įtaką Lietuvos vidaus politikai), dr. K. Girnius (apie pilnutinės demokratijos idėjų pritaikymo galimybes valstybiniame gyvenime) ir kun. dr. V. Kazlauskas (apie politikos dvasingumą ir moralę). Vakare Verkių rūmuose renginio dalyviams buvo organizuotas pobūvis, kuriam vadovavo poetas V. Daunys. Kitą dieną, renginio dalyviai dviem pilnais autobusais išvyko į Nidą, kur dalyvaujant įvairių laikų Lietuvos ir išėivijos politikams, kultūrininkams bei visuomenės veikėjams dar kelias dienas, pajvairinant jas poezijos ir muzikos vakarais, posėdžiavo ir diskutavo.

Studijų savaitėje Vilniuje ir Nidoje dalyvavo, skaitė pranešimus bei įvairiomis temomis diskutavo ir daug kitų Lietuvoje bei išėivijoje žinomų politikos, mokslo ir visuomenės veikėjų: Darius Kuolys, Romualdas Ozolas, Vytautas Radžvilas, Algirdas Patackas, Juozas Kojelis.

Pirmosios studijų savaitės pranešimų ir diskusijų mintys buvo susumautos į savotišką rezoliuciją, kurios autorius – dr. A. Damušis. Šios mintys nenustoja savo vertės ir dabar, nuo pirmosios studijų savaitės praėjus dvylikai metų. Verta kai kurias šios rezoliucijos mintis prisiminti.

Vertindamas politinę demokratiją, studijų savaitėje svarstyty minčių apibendrintojas dr. A. Damušis konstatavo, kad politinės demokratijos sistemoje suvereni valstybės valdžia priklauso pačiai tautai. Ji reiškiasi išbalansuota trijų valdžios institucijų sistema: įstatymų leidžiamąja, vykdomąja ir teisine.

Konstitucija saugo piliečių teises nuo valdžios pareigūnų savivalės, išreiškia tautos fizinę bei kultūrinę identitetą ir laiduoja jo išsaugojimą.

Vadovaujantis pilnutinės demokratijos principais politinių partijų diferenciacija turėtų būti paremta ne religiniais – ideologiniais skirtumais, bet ūkiniais – socialiniais pagrindais, tuo būdu įvairiais keliais siekiant visiems piliečiams ūkinės, kultūrinės ir dvasinės gerovės.

Kalbant apie krašto socialinę – ekonominę demokratiją, konstatuojama, kad tautos pajamų įstangus didinimas ir krašto bendrosios ūkinės gerovės kėlimas, nepažeidžiant asmens pirmenybės principo, yra vienas pirminių socialinės demokratijos rūpesčių.

Lietuvos pramonei tampant vyraujančia ūkio šaka, reikia stengtis išvengti didelių užsienio monopolijų bei susivienijimų investicijų. Į naujų įmonių kūrimą būtina įjungti savus specialistus (...). Sutartys su užsienio įmonėmis turėtų būti pasira-

šomos tik gerai patikrinus. Toks atsargumas reikalingas apsisaugoti nuo socialinio ir ūkinio darbo jėgos išnaudojimo bei užsienio verslininkų pelno nuslėpimo metodų.(...)

Kaip politinėje, taip ir socialinėje pilnutinės demokratijos praktikoje turėtų reikštis ne smulkios frakcijos, ne dešimt, dvidešimt, bet trys, keturios stiprios partijos.

Skirtingai nei politinėje ar socialinėje demokratijoje, kultūrinės demokratijos išraiška yra grindžiama sąmoninga kiekvieno asmens pasaulėžiūra. (...) Pasaulėžiūrinius įsitikinimus žmogus jautriai gina, jei reikia, dėl jų kovoja, nes tai yra asmens laisvės reikalas. Tai reiškia – žmogus nori ir privalo turėti teisę pagal savo įsitikinimus ne tik mąstyti, bet ir gyventi.

Pilnutinė tarptautinė demokratija didelį dėmesį skiria antivalstybiniais uždaviniais ir išeivijos vaidmeniui išryškinti. Tarptautinės demokratijos reikšmę pasauliniu mastu išryškino Franklin Roosevelt ir Winston Churchill Atlanto Chartoje, kurioje numatytos lygios sąlygos visoms tautoms ir valstybėms naudotis prekyba ir pasaulio žaliavomis, siekti tarpusavio visų tautų ūkinio bendradarbiavimo bei socialinio saugumo, užtikrina tautų teritorijos neliečiamumą (...).

Todėl tokios vizijos rėmuose patriotiškos išeivijos vaidmuo yra ypatingai svarbus ir vertingas: visais būdais remti Lietuvos stiprėjimą ir įsijungimą į laisvę branginančio pasaulio ekonominę ir kultūrinę sistemą.

Pirmosios studijų savaitės dalyvių nuomone, savaitė pavyko puikiai. Joje dalyvavo ne tik daug žinomų veikėjų iš Lietuvos, bet ir apie 20 tautiečių iš užsienio. Renginyje sulaukė valdžios ir žiniasklaidos dėmesio. Studijų savaitės metu nemažai laiko buvo skiriama ir kultūriniais bei pramoginiams reikalams.

ninga kultūrinė programa – organizuotos išvykos į Juozo Lukšos–Daumanto žuvimo vietą, partizanų kapinaites Digriuose, aplankyta Garliavos Juozo Lukšos gimnazija ir ten esantis muziejus, suruoštas Bernardo Brazdžionio kūrybos vakaras, dalyvaujant pačiam poetui ir kt.

Apibendrinant trečiąją studijų savaitę, buvo akcentuota, jog „žvilgtelėjus į Lietuvą jos vienerių 1993–1994 metų fone ir artimiausioje perspektyvoje, pastebėtas tolydžiai gilėjantis politinių jėgų polarizavimasis (ypač tarp vadinamosios kairės ir dešinės), kurį lemia santykiai su Rytai, smunkantis krašto ūkis, kitos aplinkybės. Lietuvai, kaip ir kitoms pokomunistinėms valstybėms, būdingas ne politinių partijų ir grupių sutarimas, sveika konkuru-

no savivaldybės tarybos nariai, spaudos atstovai. Ir šioje studijų savaitėje vyraavo jau tradicinėmis temomis tapusios paskaitos bei diskusijos – politika, ekonomika, kultūra. Nemažai vietos šioje studijų savaitėje buvo skirta teisėtvarkos ir teisėsaugos klausimams nagrinėti. Buvo pagerbtas ir prieš metus mirusio filosofo Juozo Girniaus atminimas, surengta filosofo gyvenimo nuotraukų parodėlė.

V studijų savaitė vyko 1996 m. Telšiuose. Jos tema – „Lietuvos keliai ir kryžkelės 1990–1996 m.“

Į laisvę fondo vadovas dr. Kazys Ambrozaitis, kalbėdamas studijų savaitės atidarymo metu, tarp kita

Į laisvę fondo studijų savaitės dalyviai Vilniuje. Kairėje – akad. Zigmas Zinkevičius, pirmasis iš dešinės – dr. Petras Kisielius ir kiti.

II studijų savaitė vyko 1993 m.

Birštone. Tema – „Lietuvos nepriklausomybei 75 metai“

Ir šį kartą dalyvių pranešimuose bei diskusijose buvo svarstyti pilietinės visuomenės ir pakantumo ugdymo, kultūros, švietimo, žiniasklaidos, ekonomikos, politikos klausimai. Studijų savaitės metu buvo kalbama ne tik apie krašto praeities vystymosi aspektus, praradimus sovietinės okupacijos metais, bet ir apie įvairius to meto viešojo gyvenimo pasiekimus bei skaudulius, Lietuvos ūkio pertvarkymo perspektyvas. Buvo iškelta ir pilietinės visuomenės puoselėjimo, įvairių nepriklausomų organizacijų kūrimo, kaip savotiško saugiklio tarp valdžios ir asmens, svarba. Pranešimus studijų savaitėje skaitė žinomi Lietuvos mokslininkai ir politikai – prof. Vytautas Kubilius („Kultūra demokratinėje valstybėje“), Česlovas Stankevičius („Lietuva tarp Rusijos ir Europos“) bei kiti.

Studijų savaitės atidarymo metu kalbėjęs fondo vadovas dr. Kazys Ambrozaitis ne tik džiaugėsi, kad fondo filialas surengė antrąją studijų savaitę, bet ir vylėsi, kad jos taps tradicinėmis.

1994 m. III studijų savaitė vyko

Mastaičiuose (Garliavoje).

Jos tema – „Lietuvos politinė kultūra“

Savaitėje dalyvavę prelegentai kalbėjo apie Lietuvos politinio gyvenimo, ekonomikos ir kitų sričių sunkumus, moralinių nuostatų stoką, opozicinių grupių vienybės problemas, didėjančią visuomenės apatiją. Buvo paminėta ir rezistencinio žurnalo *Į laisvę* penkiasdešimties metų sukaktis, įteikta pirmoji *Į laisvę* fondo Rezistencijos premija už Lietuvos antibolševikinės ir antinacinės rezistencijos tyrimų darbus (Nijolei Gaškaitei).

Po paskaitų ir diskusijų studijų savaitės dalyviams, kaip ir kiekvieną kartą, buvo surengta turi-

rencija, o nuolatinis karas, kurį visuomenė (bent didžioji jos dalis) vis labiau ima vertinti kaip nuogą valdžios siekimą ar kuo ilgesnį jos išlaikymą.(...) Būsimų rinkimų (nesvarbu, kada jie vyktų) akivaizdoje ypač svarbu: demokratinės ir nepriklausomybinės orientacijos partijų bei politinių grupių vienybė, santykiai su elektoratu, taip pat kandidatūrų veiknumas, jų skelbiamų programų realumas ir aiškumas. Lietuvos partijų gyvenimo dramų viena iš priežasčių buvo įvardintas jų tapatinimasis su asmenimis, neretai nesubalansuotos populistinės programos“.

Kalbėtojų daugumos nuomone, šiandieninės Lietuvos būklė – politikoje, ekonomikoje, teisėtvarkoje bei teisėsaugoje, administracijoje ir kitose srityse – tiesiogiai ir netiesiogiai lemia per 50 okupacijos metų iškreipta individo kultūra, aiškiai nesuvaldytos moralinės nuostatos ar jų stoka, dar ryškūs vadinamojo socialistinio gyvenimo likučiai, apibūsinusios krikščioniškos tradicijos.

Svarstant santykius su užsienio lietuviais, sukakus 50 metų nuo paskutinio didžiojo išsiskyrimo (1944 vasarą), buvo vienbalsiai konstatuota, kad „abiejų lygiateisių vienos tautos dalių bendravimas (...) dar nepasiekė deramos būklės. Tebevyksta ilgas ir nelengvas susipažinimo procesas“.

Susirinkusieji daug dėmesio skyrė antibolševikinės ir antinacinės rezistencijos bei jos istorijos klausimams. Atvirai buvo įvardintos oficialios Lietuvos valdžios tendencijos menkinti ar iškraipyti Lietuvos ilgametį pasipriešinimą okupacijai.

IV studijų savaitė buvo organizuota 1995 m. Kaune – „Lietuva: valstybė ir visuomenė 1990–1995 m.“

Iškilmingas studijų savaitės atidarymas prasidėjo Kauno Rotušėje vysk. S. Tamkevičiaus invokacija. Renginio atidaryme dalyvavo aukšti Bažnyčios hierarchai, Kovo 11-osios akto signatarai, Seimo, Kau-

ko pasakė: „Demokratijoje pasirenkame laisvus kelius tiesos ieškojimui. Nevaržomi galime konstatuoti, ar tie keliai tebeturi kličių, ar audros išversti medžiai dar tebeguli ant tų kelių ir trukdo progresui.“

Pilnutinės demokratijos idėjos temomis jau kalbame penketą metų. Ne visi tada apie pilnutinę demokratiją buvo girdėję, kiti buvo pamiršę. Esame dėkingi tiems, kurie tą idėją įvertino, ir padėjo perkelti į atsikuriančią Lietuvą, rekomenduojant įjungti į laisvėjančios Lietuvos laiką, pastatant šalia kitų idealų, įskaitant ir krikščioniškų valstybės pamatų statymą.(...)

Gyvenimas tačiau išmokė būti atspariems visokiems vėjams. Pasikalbėjimai ir studijos vyksta prieš pat momentą, kai Lietuvos piliečiai iš naujo, demokratiniu būdu spręsdami Lietuvos likimą ir savo ateitį. (...) Diskutuodami apie demokratiją ir pilietinę valstybę, palinkėkime, kad valstybė nusilenktų prieš žmogų, kad išrinktieji į valdžią žmogui tarnautų, bet ne vien tik valdytų. Mada dabar kalbėti apie duoną, bankus, krašto gerovę, tačiau, kalbėdami prisiminkime, kad socialinės demokratijos idėja yra pagrindinė mūsų socialinės veiklos kryptis, kalbanti už socialinį teisingumą visiems! Bendroji gerovė yra aukščiau už atskirų grupių interesus.(...)”

Studijų savaitės metu vėlgi buvo kalbama apie Lietuvos padėtį ir perspektyvas, svarstoma kaip per penkmetį po kraštą pasklido *Į laisvę* fondo idėjos. Buvo paminėtas Rinių žudynių 55-metis, aplankytas Rinių miškelis, Telšių katedra, Šatrijos kalnas. Nuotaikingose vakaronėse kaip visuomet visus uždegdavo nenuilstantis dr. Petras Kisielius iš Čikagos. Visą studijų savaitę nuoširdžiai visais rūpinosi JE Telšių vyskupas Antanas Vaičius.

Kalinys Povilas Jakas kelyje iš lagerio į šachtą. Inta-Komijos ASSR 1956 m.

TREMTIES ŽENKLAI

Prisimenant skaudžius tautos istorijos puslapius

JADVGA GODUNAVIČIENĖ

Lietuvos nacionalinis muziejus (Vilnius, Arsenalo g. 1) parengė istorinę parodą, pavadintą „Tremties ženklai. 1941–1953“. Ji skirta skaudiams lietuvių tautos istorijos įvykiams – 1941 m. didžiajai tremčiai, nuo kurios prabėgo 65 metai, paminėti.

Dešimtmečiams bėgant, tremtis į Sibirą, tūkstančių lietuvių pasitraukimas į Vakarų baigiantis karui, kalinimai ir mirtys sovietų lageriuose, pokario partizanų pasiaukojama kova prieš okupantus, gyva vyresniosios, jau nykstančios kartos atmintyje, jų prisiminimuose. Šių dienų jaunimui visa tai – tolimi, mažai bedominantys įvykiai. Todėl ypač svarbu būtent vaikams, jauniems tautiečiams užsienyje pasakoti, priminti apie jų tėvų, senelių gyvenimą, kančias, įkvėpti pagarbą sunkiai istorinei tautos atminčiai.

Būtent tokio tikslo ir siekia, rengiant šią ekspoziciją, kurią tikriausiai lankys ir kitų šalių lietuviai, atvykę atostogų į tėvynę. Jie čia ras ir savo tėvų, baigiantis karui pasitraukusių į Vakarų, gyvenimo ženklų: tremtyje išsaugotų trispalvių, savadarbių muzikos instrumentų, istorinių fotografijų ir kt. Paroda sudaryta iš dviejų dalių – tremties ir rytus ir emigracijos į Vakarų liudijimų, nes šie abu reiškiniai padarė daug žalos tautos genofondui.

Muziejus ne sykį rengė tremtims skirtas parodas. Viena jų, vykusį 1999 m., priminė ne tik praėjusio šimtmečio įvykius, bet ir carinės Rusijos iš Lietuvos vežtus, žudytus, kalintus 1793, 1831, 1863 m. sukilimų dalyvius. Taip pat tiek parodoj, tiek ta proga išleistoje knygoje *Okupacijos, pasipriešinimas, tremtis (1793 – 1953)* minėtas lietuvių emigrantų gyvenimas pokario Vokietijos DP stovyklose. Garsaus fotografo Vytauto Augustino fotografijose užfiksuoti pasitraukimo iš Lietuvos ir tolesnio gyvenimo, lietuvių telkiniuose vykusių tautiškų renginių vaizdai.

Dabartinėje parodoje rodomas Vytauto Augustino lagaminas, kuriame jis iš Lietuvos išsivežė savo fotografijų, darytų prieškarinio metais, negatyvus. Atkūrus nepriklausomybę šis patriotas grįžo į tėvynę (kur ir mirė), o vertingus negatyvus padovanojo muziejui. Iš jų dabar daug ką sužinome apie anas tolimas dienas.

Ekspozicijos autorė architektė Gražina Pa-

jarskaitė ir muziejaus naujausių laikų istorijos skyriaus vedėja Irena Mikuličienė parodą ruošė taip, kad joje iš tiesų matome ne įvardintus daiktus, o būtent bevardžius įvykių liudininkus, ge-

Ypač svarbu būtent vaikams, jauniems tautiečiams užsienyje pasakoti, priminti apie jų tėvų, senelių gyvenimą, kančias, įkvėpti pagarbą sunkiai istorinei tautos atminčiai.

nocido įkalčius. Jais galima pavadinti sovietų lagerio kalinių iš duonos nulipdytus rožinius, ranka rašytas maldaknyges, po tremties vietas slapta keliavusio, vaikus krikštijusio, poras tuokusio lietuvio kunigo lagaminėlių, pačių tremtinių pasidarytus beržo tošies indelius, įrankius, su kuriais dirbta miškų kirtimuose, piešinius, vaizduojančius tremtinių gyvenimą prie Ledynuotojo vandenyno, kalinių rūbus. Ispūdingas buvusio tremtinio, dailininko Jono Varno sukurta buvusios Tarybų Sąjungos žemėlapis, kuriame kryželiais pažymėtos gyvenvietės, kraštai, kuriuose vargo lietuviai. Jų vardų nėra, o ir kas visus besuskaičius – liko daiktai, kūryba, liudijanti kančių istoriją. Siurpas krečia, žiūrint į apdiltusias lentutes su numeriais. Tai buvusiuose lagerių kapinynuose rastos relikvijos... Ten vardais žmonių nevadindavo, tik numeriais, tiek gyvus, tiek ir mirusius.

Dukra kalėdama lageryje išsiuvinėjo laišką motinai. Kita moteris ant nuplėšto paklodės kampo siuvinėjo savo kūdikio, kurį atėmė, rankelės ir kojytės atspaudą. Siūlus ardė iš kojytės. Kiekvienas eksponatas – tragedijos, šventos atminties ženklas.

Parodoje pristatyta ir muziejaus ką tik išleista buvusio Šiaurės salų tremtinio Mindaugo Markevičiaus knyga *Tremties kelias*, į kurią sudėta daug tose salose buvusių šeimų fotografijų, pateikiama įvykių kronika. Gaila, kad pats šio leidinio sudarytojas nesulaukė jos pasirodymo. Vis mažėja ir mažėja tremtinių gretos.

Čia išskyrė šeimas

Naujosios Vilnios geležinkelio stotelė keliai kilometrų nutolusi nuo sostinės centro. Ši vieta tremtiniais šventa ir pilna skaudžių prisiminimų. Būtent čia 1941 metų birželį buvo formuojami tolimos kelionės ešelonai, nuo šeimų atskirti apie keturi tūkstančiai vyrų ir išvežti į kalinimo stovyklas. Moteris ir vaikus gabeną tremtin, dirbti miškuose, kolūkiuose. Tomis dienomis Naująją Vilnią paliko daugiau kaip 18 tūkstančių pasmerktųjų. Rusų disidentas Aleksandr Solženycyn yra rašęs, kad pats matė, kai į Rešiotų lagerius (Krasnojarsko kraštas), kur jisai kalėjo, 1941–ųjų vasarą atvežė apie 4000 lietuvių vyrų, kurių dauguma neišgyveno nė pirmosios žiemos.

Ir vėliau, jau po karo 1946–1953 m.,

kiekvienas iš tūkstančių tremtinių ešelonų su tėvyne atsisveikindavo pravažiavus Naująją Vilnią. Dažniausiai tai įvykdavo naktį. Aš pati puikiai prisimenu, kad 1949 kovą ir mūsų šeima teko pravažiuoti šią stotelę, labai anksti ryte... O traukinys pirmą kartą stabtelėjo Baltarusijoje – Molodečne. Vėliau kelias paras uždaryti vagonai stovėjo Smolensko stotyje. Čia atvėrė dar kelis lietuvių ešelonus. Susikalbėdavom Morzės abėcėle – barbandami į vagono sienas.

Kasmet, minint birželio 14–ąją, prie šios stotelės į atminimo minėjimą susirenka buvę tremtiniai, kaliniai, jų vaikai ir anūkai. Prie skulptoriaus Vidmanto Gilikio sukurto kančios kryžiaus, greta simbolinio seno garvežio, skamba tremties dainos, eilėraščiai, ant bėgių padedamos gėlės, degamos žvakutės. Šiemet minėjimas prasidėjo ne tradicine kurio nors politiko kalba (tų kalbų jau esame iki kaklo sotūs), o vilniečio Rimanto Kuprio, kurį 1941 metų birželį išvežė sulaukusį vos penketo savaičių, motinos, Biržų mokytojos Onos Kuprienės skaudžiais prisiminimais. Ir skaitančiojo, ir besiklausančiųjų akys ašarojo, nes neįmanoma ramiai klausytis žodžių, kurie drasko širdį, kuriuose atgyja moters, atskirtos nuo vyro su mažutėliu kūdikiu ant rankų, ilgametė tragedija. Minėjime, kurį režisavo Kultūros ministerijos atstovė Ona Šaltytė, taip pat skambėjo Vilniaus politinių kalinių ir tremtinių choro dainos, Kazio Inčiūros, kitų gulgų kančias išskentusių poetų eilėraščiai, skaitomi jaunų aktorių.

Kam, jeigu ne jiems – jaunimui – svarbu neužmiršti tautos skausmo ir jo padarinių. Todėl sveikintina tai, kad tomis dienomis prityrę tremties vietovių, nykstančių kapinių tyrinėtojai išvežė kelias lietuvių jaunimo grupes į Sibiro taigą, ieškoti tremtinių paliktų pėdsakų, kapų, kuriuos reikėjo sutvarkyti. Šitokių istorijos pamokų tikrai neužmirši.

Tik gaila, kad po kitų, ankstyvesnių Gedulo ir vilties dienos renginių, Naująją Vilnią aplenkia dauguma Lietuvos valdžios vyrų, užimtų postų dalybomis, tarpusavio nesutarimais. Dėl to tarp žilagalvių buvusių sibiriečių labai miela buvo pamatyti generolą Joną Kronkaitį su žmona, padėjusį gelių ant geležinkelio bėgių... Gal ir jo giminėj kas nors buvo ištremtas, nes Lietuvoj sunku rasti nuo represijų nenukentėjusią šeimą. Kaip visada dalyvavo Vilniaus meras Artūras Zuokas, kurio žmonos tėvai irgi tremtiniai.

Paminklai ieško vietos

Minėtas kančios kryžius Naujojoje Vilnioje stovi jau penkiolika metų. Jis tai jau tikrai rado savo vietą. Tik gaila, jog ne pirmus metus susirinkę tremtiniai pasigenda prie kryžiaus pritvirtintos metalinės lentelės su užrašu lietuvių, anglų ir rusų kalbomis. Vagys ją nuplėšė, o vietos valdžia nepasirūpino kaip nors atnaujinti tekstą, kuriame paaiškinta, kas čia vyko 1941 metais ir per vėlesnes tremtis.

Negalima teigti, kad tremties paminklai visai užmiršti, jų rasime daugelyje Lietuvos vietovių, o ir Sibiro platybėse. Buvęs Komijos tremtinys Rimvydas Racėnas parengė gražią knygą apie tremties vietas lietuvių iniciatyva, padedant tenykštei valdžiai, pastatytus paminklus. Ji taip ir pavadinta: *Paminklai Lietuvos gyventojų tremties ir kalinimo vietose*. Ant viršelio skulptoriaus Vlodo Vildžiūno ir architekto Rimanto Diciaus sukurta išpūdingas paminklas Vorokutoje, šalia buvusios

šachtos, kurioje dirbo kaliniai, kapinių. Toliau knygoje – kitose Komijos, Krasnojarsko, Altajaus kraštų, Jakutijos, Kolymos, Kazachstano, Tadžikijos, Britanijos vietovėse pastatyti paminklai, tekstai lietuvių, anglų, rusų kalbomis. Knygos leidybą rėmė Kultūros ministerija, Kultūros paveldo departamentas. Daugelyje minimų vietovių paminklus prižiūri vietiniai gyventojai, supratę, kad čia, šalia jų gyvenę lietuviai nebuvo jokie nusikaltėliai, kaip tada stengtasi paaiškinti...

Tačiau ne visur taip yra. Tai liudija pastarųjų metų pavyzdys, kai iš anksto su Jakutijos valdžia susitarus, sukurta ir nukaldintas paminklas tose vietovėse kentėjusiems ir žuvusiems lietuviams. Kai skulptoriaus Jono Jagelos sukurta beveik penkių metrų aukščio paminklas tremtinių brolijos „Lapteviečiai“ užsakymu buvo padarytas, Jakutijos valdžia jo atsisakė, matyt, išikišus Maskvai... Teko ieškoti vietos Lietuvoje. Deja, atsisakė net Kaunas, neradęs tam lėšų, nei vietos. Bet paminklas vis dėlto stovės. Jam vieta išrinkta Vilniuje, Aukų gatvėje, prie Genocido aukų muziejaus.

Argi tokie paminklai, tokios istorijos nėra tremties ir jos skaudžių padarinių ženklai, kaip ir smulkūs, neįkainojamos istorinės reikšmės eksponatai parodoje „Tremties ženklai. 1941–1953“. □

Į LAISVĘ FONDAS

Atkelta iš 3 psl.

VI studijų savaitė vyko 1997 m. Jurbarkė – „Lietuva XXI amžiaus išvakarėse: tarp Europos ir Eurazijos“

Sėkmingam šios studijų savaitės vyksmui toną davė Jurbarko rajono meras Aloyzas Zairys.

Daug dėmesio skirta Europos Sąjungos, politikos ir politikų moralumo, švietimo ir spaudos laisvės perspektyvų svarstymui. Įdomi bei nepaprastai turininga buvo ir kultūrinė programa. Paskaitas skaitė Jurgis Dvarionas, Rimantas Dichavičius, kūrybos darbų parodą surengė Ramunė Kmiliauskaitė, savo poeziją skaitė Bernardas Brazdžionis.

Tarp įvairių svarstomų temų buvo kalbama ir apie 1941 metų sukilimą bei jo reikšmę Lietuvai. Šios studijų savaitės pabaigoje buvo priimtas kreipimasis į Lietuvos Prezidentą, Seimo pirmininką ir Ministrą pirmininką dėl 1941 metų Laikinosios Lietuvos Vyriausybės įteisinimo valstybiniais aktais. Deja, studijų savaitės dalyvių kreipimasis į Lietuvos valdžios instancijas nebuvo išgirstas.

VII studijų savaitė vyko 1998 m. Druskininkuose – „Rezistencija ir kultūra – dvi istorinės atminties gaivinimo gairės“

Studijų savaitės atidarymo metu kalbėjęs Į laisvę fondo Lietuvos filialo tarybos pirm. adv. Jonas Kairevičius kėlė tradicinį klausimą apie visuomenės susvetimėjimo problemą ir vertybių devalvaciją: „Kiekvienas mūsų darbas ar poelgis vertinamas kaip geras ar blogas pagal mūsų išpažįstamas dorovės normas. Jei šiandien kalbame apie politinio ir socialinio gyvenimo negandą, tai didžiausia mūsų bėda yra vertybių krizė. Ar sugebėsime sugrįžti prie krikščioniškų vertybių? Ar jau supratome, kas yra demokratija? Ar demokratija yra tik tai, kas naudinga mano, o ne kito žmogaus interesams? – retoriškai klausė filialo tarybos pirmininkas. Šios mintys tapo savotišku studijų savaitės diskusijų, apie patriotinės minties ir krikščioniškos doros svarbą, moto. Plačiai kalbėta ir apie Lietuvos pokario ginkluotą pasipriešinimą. Įdomias diskusijas sukėlė rašytojo Vytauto Volerto paskaita apie lietuvių išlikimo kelius išeivijoje.

Atgaiva buvo ir gausi kultūrinė programa – mini spektaklis „Ilgejimosi sonata“, poetų Kornelijaus Platelio, Vytauto Bložės, J. Jekentaitės poezijos vakaras, Gražinos ir Vytauto Landsbergių koncertas, ekskursijos atmintinomis rezistencijos vietomis ir kt.

1999 m. vasarą Anykščiuose vyko VIII studijų savaitė, kurios tema – „Bendruomenė Lietuvoje: istorinė patirtis ir perspektyvos“

Studijų savaitės dalyviams sveikinimą atsiuntė LR prezidentas Valdas Adamkus, džiaugdamasis, kad „atkūrus nepriklausomybę fondo Į laisvę telkiami bendraminčiai rado savąją veiklos sritį ir šiandien fondo diegiamos idėjos yra vertinga Lietuvos demokratėjimo dalis (...). Esu tikras, – rašė prezidentas, – kad tautinių vertybių puoselėjimas bei Jūsų pastangos ieškoti modernių formų toms vertybėms skleisti ir ateityje duos gražių rezultatų, padės mūsų visuomenei tobulėti.“

Savo apsilankymu studijų savaitę pagerbė ir paskaitą skaitė Seimo pirmininkas V. Landsbergis, kiti žinomi Lietuvos bei užsienio lietuvių politikai, filosofai, istorikai, žurnalistai. Simpoziume „Žinia-sklaida ir jaunimo vertybės“ buvo pristatyta dr. A. Damušio knyga anglų kalba *Lithuania Against Soviet And Nazi Aggression*. Renginio dalyviai vieningai nutarė kreiptis į prezidentą, Seimo ir ministrą pirmininką, kad atitinkamais teisiniais aktais

pažinta Laikinoji Lietuvos vyriausybė.

IX studijų savaitė, vykus 2000 m., pradėta Kauno rajone, vėliau tęsta Molėtuose. Jos tema – „Lietuva ir išeivija per 10 Nepriklausomybės metų“

Pirmajame studijų savaitės posėdyje kalbėjęs dr. Kazys Ambrozaitis, be kita ko, sakė: „šešiasdešimties metų upė išgraužė gilią vagą ir stačius krantus, atskirdama mus, išblaškytus po daugelį kraštų. (...) Po kiekvieno tokio susitikimo ir vienas kito atpažinimo tie krantai artėja, stiprėja kultūriniai tiltai. Į laisvę fondo studijų savaitių svarstymai padeda rasti dirvą, į kurią kristų pilnutinės demokratijos, darnios Lietuvos grūdai“. Šie žodžiai labai vaizdžiai dar kartą atskleidė Į laisvę fondo pagrindinius tikslus ir siekius bei nubrėžė tolimesnę kryptį šiai, o kartu ir kitoms studijų savaitėms. Gražiai Į laisvę fondo veiklą savo sveikinime įvertino ir Respublikos prez. Valdas Adamkus. „Jūsų bendruomenė buvo ir yra, ir tikiu išliks mūsų viešo gyvenimo visavertė dalyvė bei skatintoja. Tikiu, kad dar viena Lietuvos piliečių karta galės įsiklausyti į Jūsų geranorišką ir išmintingą žodį“, – sakoma sveikinime.

2001 m. Vilniuje bei Trakuose vyko X studijų savaitė, kurios tema – „Lietuvos valstybės idėja ir svarbiausi jos raiškos momentai“

Studijų savaitės dalyviams bei svečius savo apsilankymu pagerbė ir sveikinimo kalbą pasakė LR prezidentas Valdas Adamkus. „Fondo Į laisvę veiklos dešimtmetis parodė, jog esate didelė visuomeninė – intelektualinė galia, veikianti šalies šiandieną ir projektuojanti ateitį, – sakė prezidentas. – Jūsų fondo teigiamos ir ginamos tautinės vertybės šiandien, Lietuvai atsiveriant pasauliui ir priimant jo iššūkius, įgyja naujos reikšmės. Fondas Į laisvę tiek išeivijoje, tiek ir Lietuvoje buvo ir yra integrali lietuvių visuomenės įvairovės dalis, todėl vertinu jūsų veiklą, kaip šiuolaikinei Lietuvai svarbią kultūrinę santalką“, – sakė Valdas Adamkus.

Trakuose iškilmingai buvo pagerbti studijų savaitėje dalyvavę 1941 metų sukilimo dalyviai, surengtos įdomios ekskursijos po senuosius Trakus, iškylos garlaivių ir nuotaikingos vakaronės Užutrakio parke ir prie Galvės ežero.

2002 m. Marijampolėje organizuota XI studijų savaitė – „Tautiškumo ir pilietiškumo balansas demokratinėje Lietuvoje“

Renginio atidarymo metu buvo pagerbtas tą dieną Kaune laidojamas iškilus mūsų tautos poetas Bernardas Brazdžionis.

Šios studijų savaitės metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar Lietuva jau tikrai yra demokratiška, ar joje dar tebesklando sovietinio mentaliteto ir totalitarizmo rudimentai. Renginio pranešėjai ir dalyviai aktyviai kalbėjo bei diskutavo, ar pilietiškumas ir tautiškumas mūsų valstybėje jau pasiekė tokį lygį, kad būtų galima konstatuoti tarp jų esančią dermę, t.y. balansą. Studijų savaitės renginiuose aktyviai dalyvavo Marijampolės apskrities ir rajono savivaldybės vadovai, vietiniai rezistentai, pedagogai. Paskutinė studijų savaitės diena buvo užbaigta šv. Mišiomis, kurias aukėjo Vilkaiviškio vyskupas Rimantas Norvila bei poezijos popietė, dalyvaujant aktoriams Rūtai Staliliūnaitei bei Egidijui Stančikui.

XII studijų savaitė surengta 2003 m. Alytuje – „Lietuvos kelias:“

būtų įvertinta ir bendroje Lietuvos Respublikos aktų sąraše įtvirtinta 1941 m. birželio sukilimo atkurta Lietuvos nepriklausomybė bei teisėta pri-

praeities heroizmas ir ateities vizijos“

Šios studijų savaitės tema pasirinkta neatsitiktinai: ir dėl vietovės – Dzūkijoje būta itin ryškaus partizanų heroizmo pokario laisvės kovų metais, ir dėl tuometinio laikmečio aktualijų – Lietuvos pasiruošimo stoti į ES bei NATO. Studijų savaitėje dalyvavusiems politikams šios dvi temos buvo tartum karštieji politinio gyvenimo taškai, politologams ir istorikams – svarstymų ir tyrinėjimų objektas. Neatsitiktinai ir šį kartą renginyje dalyvavo bei pranešimus skaitė daug dešinėsios pakraipos politikų, Seimo narių. Nemažai prelegentų kalbėjo apie laisvės kovų atminimo puoselėjimą bei įamžinimą. Tuo tikslu net buvo priimta speciali rezoliucija skatinanti valdžios institucijas didesnę dėmesį skirti laisvės kovų įamžinimui, jaunų menininkų, mokslininkų – tyrėjų, dirbančių šioje srityje, skatinimui, jaunimo įtraukimui į rezistencijos medžiagos rinkimo veiklą ir pan.

XIII studijų savaitė organizuota 2004 m. Kaune ir Rumšiškėse. Jos tema:

„Demokratijos pamokos ateities Lietuvai“

Paskaitas skaitė žinomi Lietuvos ir užsienio politikos, mokslo bei visuomenės veikėjai, Į laisvę fondo bei jo filialo vadovai: dr. Egidijus Vareikis, Julius Sabatauskas, Algirdas Patackas, dr. Lilijana Astra, Vidmantas Vitkauskas, dr. Kazys Ambrozaitis, dr. Vytautas Dambrava, Juozas Kojelis, prof. Kęstutis Skrupskelis ir kiti. Prelegentai kalbėjo apie Lietuvos fronto bičiulių, Į laisvę fondo bei studijų savaitių svarbą plėtojant Lietuvoje bei išeivijoje pilnutinės demokratijos idėjas, puoselėjant krikščioniškos moralės vertybes. Buvo kalbama ir apie šiandieninei Lietuvai ypač aktualią politikų moralę bei moralią politiką, visuomenėje mažėjantį idealizmą ir didėjantį oportunizmą, tolimesnę krašto apsaugos ir ūkio vystymo perspektyvą. Jaunimo diskusijai vadovavę Lietuvos ateitininkijos atstovai Liutauras Serapinas bei Vidas Abraitis apžvelgė šių dienų jaunimo padėtį ir nuotaikas, kalbėjo apie svarbiausius jaunuomenės lūkesčius bei darbus, o taip pat apie jaunimui keliamus tikslus.

Studijų savaitės dalyviams sveikinę kun. Robertas Grigas, dr. Kazys Ambrozaitis, Jonas Kairevičius, mjr. Gediminas Reutas, Vincė Vaidevutė Margevičienė, gen. Jonas Kronkaitis, Gabrielius Žemkalnis bei kiti kalbėjo apie Lietuvos politinio gyvenimo problemas, visuomenės susiskaldymą, kvietė būti aktyviais bei visuomeniškais, linkėjo fondui ir toliau tęsti panašaus pobūdžio studijas. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus atsiųstame sveikinime taip pat išryškinta būtinybė telktis bendram darbui.

Vienas būdas skatinti visuomenės ir atskirų jos narių aktyvumą, norą domėtis krašto praeitimi, būti aktyviais nūdienos politinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo dalyviais, savo krašto patriotais, yra jau tradicija tapęs Į laisvę fondo Rezistencijos premijų įteikimas istorikams, filologams, žurnalistams ir rašytojams. Tokios premijos už lietuvių fizinės ir dvasinės rezistencijos tiriamuosius darbus, rezistencijos istoriją populiarinančią publicistiką bei kitą pilietinę veiklą teikiamos jau nuo 1994 m. Šios studijų savaitės metu Į laisvę fondo premija buvo įteikta istorikui Kęstučiui Kasparui ir rašytojai Emai Mikulėnaitei.

Viena studijų savaitės diena buvo skirta poeto Jono Aisčio atminimui. Rumšiškėse apie J. Aisčio kūrybą kalbėjo dr. Dalia Čiočytė, apie poeto atminimą ir įamžinimą – J. Aisčio muziejaus direktorė Gražina Meilutienė. Tą pačią dieną visi renginio dalyviai aplankė ir Rumšiškių kapinaitėse esančius poeto J. Aisčio ir V. Daunio kapus. Buvo surengta Jono Aisčio poezijos popietė, kurioje dalyvavo Kauno dramos teatro aktorė Inesa Paliulytė ir gitaristas Artūras Kelpša.

Buvo organizuota ir daugiau kultūrinių renginių: klasikinės ir kaimiškos muzikos koncertų, vakaronių, išvykų. Buvo aplankyta prieškarinio Prezidentūra Kaune, pagrindinė Vytauto Andziulio spaustuvė „ab“, Rumšiškių liaudies buities ir Jono Aisčio muziejai.

Pagrindiniai studijų savaitės programos renginiai buvo užbaigti Rumšiškėse šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje. Čia buvo laikomos šv. Mišios už iš-

kilių Lietuvių fronto, Lietuvių fronto bičiulių, I laisvę fondo vadovų, ideologų ir kitų bendražygių atminimą. Visus sujaudino Mišių pradžioje paskelbta žinia apie fronto bičiulio, architekto Edmundo Arbo mirtį Kalifornijoje.

Daugiausia dalyvių buvo susirinkę iš Kauno, Vilniaus, Garliavos, Rumšiškių. Ne vienas studijų savaitės organizatoriams linkėjo, kad jos vyktų ir ateityje, kad ir toliau išliktų galimybės susitikti, kalbėti apie visiems rūpimus klausimus, teikti pasiūlymus valdžios institucijoms ir pan.

Apie tai diskutavo ir I laisvę fondo centrinės valdybos bei filialo vadovybė. Buvo nutarta ir ateityje dirbti panašia kryptimi bei toliau rengti tokias studijų savaites ar savaitgalius. I laisvę fondo valdybos pirm. dr. K. Ambrozaitis išreiškė viltį, kad fondo filialas ateityje vis aktyviau veiks savarankiškai ir palinkėjo visokeriopos sėkmės. Buvo akcentuojama, kad tokios apimties studijų savaitės nebūtų buvę galima organizuoti be finansinės JAV lietuvių paramos. Todėl nuoširdžiausia padėka už šiam renginiui skirtas lėšas buvo išsakyta Lietuvių fronto bičiulių tarybai, I laisvę fondo valdybai bei Lietuvių fondui. Taip pat, buvo nuoširdžiai padėkota studijų savaitėje dalyvavusiems tautiečiams ir bičiuliams, už aukas. Ypatinga padėka pareikšta Ramunei Ambrozaitytei – Fry už skirtas lėšas Rezistencijos premijai.

XIV studijų savaitė, kurios tema „Lietuvių rezistencija 1941 m.: įvykiai ir jų vertinimas“ 2005 m. vyko Kaune ir Kauno rajone

Renginio atidarymas vyko Kauno Karininkų igulos ramovėje. Vėliau renginiai persikėlė į Kulautuvą.

Atidarymo metu invokacijos maldą sukalbėjo ir studijų savaitės dalyviams sėkmės palinkėjo kun. Robertas Grigas, susirinkusiuosius sveikino I laisvę fondo Lietuvos filialo tarybos pirm. J. Kairevičius, 1941 m. Birželio sukilėlių sąjungos tarybos pirm. Alfonsas Žaldokas, Karininkų ramovės viršininkas mjr. Gediminas Reutas. Visiems renginio įžanginės dalies dalyviams fondo filialo valdybos ir studijų savaitės organizacinio komiteto pirmininkas Vidmantas Vitkauskas įteikė I laisvę fondo išleistus prof. Juozo Brazaičio raštų rinkinius.

Studijų savaitės atidarymo dalyviams buvo perskaitytas fondo tarybos pirmininko dr. Kazio Ambrozaičio sveikinimo laiškas.

Atidarymo metu ir kitomis dienomis renginiuose dalyvavo daug žinomų Lietuvos ir užsienio lietuvių mokslininkų, visuomenės veikėjų, Lietuvių fronto bičiulių organizacijos ir I laisvę fondo narių bei buvusių rezistentų – dr. A. Anušauskas, dr. A. Bubnys, dr. S. Jegelevičius, dr. A. Idzelis, prof. K. Skrupskelis su žmona Audrone, J. Ardys su žmona Reda, dr. A. Čepulis, J. Kojelis, V. A. Dambrava, V. Bražėnas, J. Antanaitis, dr. M. Bloznelis, A. Žaldokas, monsinjoras A. Svarinskas ir kiti. Renginius nušvietė Kauno regioninė ir respublikinė televizija bei spauda.

Tikru atradimu šioje studijų savaitėje tapo

į studijų savaitę pakviestas švedas Jonas Öhman. Gimęs ir augęs Švedijoje, prieš 17 metų jis dar nieko nežinojęs apie Lietuvą. Dabar šis jaunas žmogus ne tik laisvai kalba lietuviškai, bet ir žino apie Lietuvos rezistenciją net kur kas daugiau, nei kai kurie lietuviai. Ir ne tik žino pats, bet ir pasiryžęs supažindinti Švedijos visuomenę su tuo, kas vyko Lietuvoje 1941–1953 metais. Jis neseniai į švedų kalbą išvertė Juozo Daimanto knygą *Partizanai*. Kad šią knygą išleistų švedų kalba, J. Öhman teko apsilankyti daugiau nei 30 leidyklų, kol galiausiai rado leidėją. Taigi Švedija, anot J. Öhman, tapo „pirmąja šalimi Vakarų Europoje, savo kalba išleidusia tokios tematikos knygą“. Tai pranešėjui atrodė tarytum galimybė gražinti nors dalį skolos Lietuvai, kai labai ilgai Švedijoje, kalbant apie mūsų valstybę, ne buvo vartojama sąvoka „okupacija“, o tiesiog konstatuojama, kad šalis priklauso Sovietų Sąjungai. Lyg iššūkį pranešėjas vertina ir galimybę (jau atsirado tokių vilčių) išleisti šią knygą ir rusų kalba. J. Öhman pranešimas buvo palydėtas labai gausių plovimų, kuriuose sumišo ir nuostaba, ir susižavėjimas, ir viltis. Dienos programa buvo užbaigta rezisieriaus Jono Vaitkaus sukurto vaidybinio filmo apie J. Lukšą-Daumantą „Vienui vieni“ peržiūra ir aptarimu.

Ypatinga ir tai, kad šį kartą nemažai dėmesio, tiek parenkant temas diskusijoms, tiek laisvalaikio programą, buvo skirta jaunimui. Ne vienas prelegentas kvietė studijų savaitės pakviestus jaunuosius istorikus doktorantus, magistrantus, ateitininkus ir kitus imtis rimtų aptariamo laikotarpio studijų. Pasibaigus dienos diskusijoms šiltas dalinimasis patirtimi ir bendravimas nenuslopavo iki vėlyvo vakaro: vyko ne tik nuolatiniai pokalbiai, bet ir nuotaikingos vakaronės su šokiais ir pramogomis; tarptautinės krepšinio varžybos – „Juniorai“ ir „Senjorai“. Vieną vakarą visiems koncertavo Garliavos J. Lukšos gimnazijos moksleiviai, akordeonistas Donatas Šiaudytis.

Studijų savaitės programos sudarytojai sugėbė į programą įtraukti ir dalyvių talentų „konkursą“: prof. K. Skrupskelis su žmona Audrone puikiai šoko klasikinius pramoginius šokius, J. Öhman, skambindamas gitara, įvairiomis kalbomis dainavo tiek gerai žinomas, tiek ir savo kūrybos dainas.

I laisvę fondo pirm. dr. Kazys Ambrozaitis ir dr. Nijolė Bražėnaitė-Paronetto.

Rezistencijos premijos

Nuo 1994 m. studijų savaitės metu už įvairius Lietuvos rezistencijos tyrinėjimus bei darbus istorikams bei filologams įteikiamos I laisvę fondo Rezistencijos premijos: 1994 m. – Nijolei Gaškaitei, 1995 m. – Daliai Kuodytei, 1996 m. – Daliui Stancikui, 1997 m. – Algiiui Kašetai, 1998 m. – Virginijai Gasiliūnui, 1999 m. – Nijolei Gaškaitei-Žemaitienei, 2000 m. – Romui Kauniečiui, 2001 m. – premija nebuvo paskirta ir teikiama. 2002 m. Rezistencijos premija įteikta Juozui Starkauskiui, 2003 m. – Tatjanai Maceinienei. 2004 metais premija paskirta dviem nominantams – Kęstučiui Kasparui ir Emai Mikulėnaitei, o 2005 m. – prof. Danutei Gailienei.

Premijų mėcenatais kiekvieną kartą būna vis kiti, užsienyje gyvenantys ir I laisvę fondo idėjoms prijaunantys tautiečiai.

Studijų savaitės dalyviai ir svečiai

Studijų savaitėse beveik kiekvienais metais dalyvavo Lietuvių fronto bičiulių ir I laisvę fondo veikėjai iš JAV, Kanados, Švedijos – dr. Kazys Ambrozaitis, dr. Petras Kisielius, prof. Kęstutis Skrupskelis, Algis Raulinaitis, Juozas Kojelis, ambasadorius dr. Vytautas A. Dambrava, Jonas Pajaujis bei iš užsienio į Lietuvą gyventi sugrįžę Jadvyga ir dr. Adolfas Damušiai, dr. Albinas Šmulskštys, dr. Saulius Girnius, Vilius Bražėnas ir kt.

Nemažai kartų studijų savaitėse buvo dr. Nijolė Bražėnaitė, dr. Juozas Kazickas, Viktoras Naudžius, dr. Z. Brinkis, Juozas Baužys, Vytautas Vidugiris, dr. Vytautas Majauskas, dr. Algis Čepulis, Juozas Ardys, Vytas Petrulis, dr. Valdas Samonis, dr. Vaclovas Šaulys ir kt.

Dažni studijų savaitės dalyviai būdavo ir kiti artimi Lietuvių fronto bičiulių idėjoms užsienio lietuviai – Bernardas Brazdžionis, Kazys Bradūnas, Liuda ir Algis Rugieniai, dr. Jonas Pabedinskas, dr. Feliksas Palubinskas, dr. Vytautas Bieliauskas, Juozas Polikaitis ir kt.

Vienas ryškiausių fondo ir filialo veiklos rėmėjų bei mėcenatų yra JAV gyvenantis dr. Juozas Kazickas.

Beveik nuolatiniai studijų savaitės dalyviai buvo ir kai kurie ankstesnieji bei šiuo metu esantys Lietuvos parlamento nariai – prof. Vytautas Landsbergis, prof. Bronius Kuzmickas, dr. Egidijus Vareikis, Vilija Aleknaitė-Abramikienė, Algirdas

2001 m. I laisvę fondo Lietuvos filialo surengtoje studijų savaitėje buvo pagerbti 1941 metų sukilimo dalyviai. Iš kairės: Viktoras Iešmantas, dr. Petras Kisielius, Jonas Kazickas, dr. Kazys Ambrozaitis, dr. Adolfas Damušis.

M. Ambrozaitienės nuotr.

Nukelta į 8 psl.

Esu sergančios bendruomenės narys

I „Baltosios anketos“ klausimus atsako Europos Parlamento narys Vytautas Landsbergis

– Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų? Kokie visuomeninės raidos principai (ar įstatymai) galėtų padėti to siekti?

– Norėčiau, kad ji dar būtų. Pagrindinis principas, kad būtų, tai savo krašto meilė.

– Ar jaučiatės esąs Lietuvos bendruomenės narys? Ar galėtumėte su pasididžiavimu ištarti – „Aš esu lietuvis ir tuo labai didžiuojusi“ ir kodėl?

– Didžiuojusi tūkstančio metų Lietuvą, bet ne visais, ypač dabarties, reiškiniais. Esu sergančios bendruomenės narys, ir man dėl to skauda.

– Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės kultūros politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

– Keistinas sovietinis požiūris, neva kultūra – tai papuošalai arba laisvalaikis. Kultūra turi būti valstybės prasmė.

– Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės švietimo politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

– Švietimo tikslas – šviesūs žmonės. Juos ugdo šviesūs mokytojai, kuriems turi būti teikiama didžiausia pagarba, pagarbi parama. Žinių kiekis, jeigu nesiranda smalsumo žinioms ir meilės aplinkai – bevertis dalykas. O jeigu šviesūs mokytojai neatlaiko ir meta mokinius dėl pernelyg skurdaus atlyginimo, tai čia netikusios švietimo sistemos nelaimė.

– Kokių permainų Lietuvos valstybės strategijoje reikėtų pageidauti, norint susigrąžinti masiškai į Vakarus emigruojančią jaunąją Lietuvą?

– Pagarbos žmogui ir palankumo jaunimui.

– Lietuva dažnai įvardijama kaip šalis, pirmaujanti pagal savižudybių skaičių. Kodėl taip yra ir ką daryti, kad būtų kitaip?

– Neatsparumas gyvenimo niekybei ir užmušta arba neišugdyta paskata bei gebėjimas džiaugtis gimstant gautomis begalinėmis dovanomis.

– Ar Jus tenkina tai, kaip Lietuva suvokia ir pateikia save žiniasklaidoje ir televizijoje?

– Turbūt nesuvokia ir nesiekia, nepadaeda susivokti, nes ten vis dar vyrauja mėgavimasis bjaurastimi. Gražiai rodytis kažkam kažkur – tai tarptautinis miesčionizmas. Reikia gražiai gyventi, gražiai būti, laisvai reikštis.

Tylioji rezistencija bjaurasčiai, giluminis orumas. Pasidavimas – blogai, blogoji savybė. Čia ir klostysis perspektyvos – vienaip ar kitaip.

– Lietuvos kultūros, istorijos ar visuomenės veikėjas, kuris yra Jums autoritetas? Ir kodėl?

– Vincas Kudirka. Gyvybinga siela, kupina džiaugsmo veikti, kurti, ginti. Ir tikro skausmo dėl tėvynės. Ištvėrmė ir pasišventimas mirties aki-vaizdoje.

– Kokiais moraliniais principais vadovaujatės savo gyvenime?

– Nepalaikyti kiauliškumo. Palai-kyti žmogiškumą. Kartkartėmis priminti apie garbę.

Paruošė Vytautas V. Landsbergis

Vytautas Landsbergis, Panemune prie tėvų kapo.

Nuotr. R. Požerskio

Į LAISVĘ FONDAS

Atkelta iš 7 psl.

Patackas, Arimantas Raškinis, Algis Kašėta ir kt.

Meninėse studijų savaitinių programose dalyvavo žinomi Lietuvos bei užsienio lietuvių kūrėjai: poetai ir rašytojai – Bernardas Brazdžionis, Kazys Bradūnas, Vytautas Volertas, Jonas Mikelininkas, Kornelijus Platelis, Marcelijus Martinaitis, Vytautė Žilinskaitė, solistė Nijolė Ambrozaitė, muzikė Gražina Rūcytė-Landsbergienė, aktoriai – Egidijus Stancikas, Rūta Staliliūnaitė, dailininkai, skulptoriai bei kiti žinomi menininkai – Antanas Kmieliauskas, Rimantas Dichavičius, Liudvikas Pocius ir kt.

Lietuvos filialo išleistos knygos bei kiti leidiniai

Į laisvę fondo Lietuvos filialas taip pat išleido nemažai vertingų knygų bei leidinių, kurių didesnę dalį čia pateikiame:

1990 m. J. Brazaičio veikalas *Vienų vieni* (fotografuotinis leidimas);

1991 m. A. Damušio studija *Lietuvos gyventojų*

jų aukos ir nuostoliai antrojo pasaulinio karo ir pokario (1940 – 1950) metais;

1992 m. V. Ramono romanas *Kryžiai*, A. Paškaus studija *Idėjų sankryžoje*. Kritinis skerspjūvis; *Kas padaryta ir ko nepadaryta atgavus nepriklausomybę; Asmuo ir valstybė 1941 – 1991 m.* (Konferencijos 1941.06.23 sukilimo 50-mečio minėjimo pranešimai), *Į pilnutinę demokratiją*. Svarstymai apie valstybės pagrindus;

1993 m. Vytauto Vardžio paskaita *Lietuvos politinė kultūra ir laiko reikalavimai*;

1994 m. Jono Mikelininko romanas *Nors nešvietė laimėjimo viltis*, B. Pečiokaitės – Adomėnienės istorinis romanas *Penktas: nežudyk*, J. Lukšos – Daumanto *Laiškai mylimosioms*;

1995 m. V. A. Dambravos paskaita *Teisingumo principai*;

1997 m. V. Volerto novelės *Meilė žolei*;

1998 m. V. A. Dambravos paskaita *Politika ir*

morale;

1999 m. Į pilnutinę demokratiją Lietuvoje keliu. Politinės studijos prie Ramiojo vandenyno Los Angeles, 1999 m. sausio mėn. 30 – 31 d.;

2000 m. Ugninis stulpas. 25 metai be Juozo Brazaičio, *Širdis – Lietuva*. V. A. Dambrava diplomatinėje tarnyboje, V. Dambravos paskaita *Atverkime duris teisingumui*.

2001 m. V. Volerto prisiminimai *Viešnagėje pas Dievą*, J. Kojelio straipsnių rinkinys *Tarp rūpesčių ir vilties*;

2002 m. V. A. Dambravos paskaita *Lietuvių tautos kelias į tikrą demokratiją* ir straipsnių bei dokumentų rinkinys *Lietuvai reikia antro išsilaisvinimo*; V. A. Dambravos paskaita *Tikrojo tautos išsilaisvinimo rūpesčiai*, kreipimasis į tautą *Į antrą išsilaisvinimą* bei Los Angeles Lietuvių fronto bičiulių 2002 metai politinių studijų išvados.

2004 m. Vytauto Volerto pasakojimai *Kronikėlės senų laikų naujų laikų*. □

Meninėse studijų savaitinių programose dalyvavo žinomi Lietuvos bei užsienio lietuvių kūrėjai: poetai ir rašytojai.